

Woman in Development and Politics

Qualitative study of the challenges of the participation of non-governmental organizations (NGOs) in realizing social support for vulnerable families: Tehran city

Nasimosadat Mahbobi Sharyat Panahi¹ | Mahdie Mohammad Taghizade²

1. Department of Women studies, Faculty of Humanity Sciences, University of Tarbiyat Modaress, Tehran, Iran. E-mail: nassimasharyat@gmail.com
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Women's Studies, Faculty of Social Sciences, University of Allame Tabatae, Tehran, Iran. E-mail: m.mtaghizade@yahoo.com

Article Info	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Article history: Received: 9 November 2022 Received in revised form: 8 December 2022 Accepted: 24 December 2022 Published online: 23 September 2023</p> <p>Keywords: Vulnerable, Social Support, Family, NGOs, Participation.</p>	<p>Nowadays, social development is a concept of great importance for social theorists. One of the key indicators of development is the amount of active participation of non - governmental organizations due to the fact that one of their significant roles is to take care of quality of life of all people. Regarding this, social development of nations depends on non - governmental organizations 's participation in advocacy of rights of social groups and deprived individuals. Given that social support for families at risk of social damage has been related to individuals' responsibility and accountability on one hand and social rights of individuals on the other hand. Based on this perspective non - governmental organization's participation and studying their challenges can facilitate supporting these families. So, this paper as a qualitative study scrutinizes non - governmental organization's participation in realization of social support for vulnerable families. This study was carried out with qualitative Approach with Content Analysis Method. In the present study, samples were selected using target sampling. For this method shows the selection is purposeful and crucial</p> <p>For this purpose, 20 women working in the women's social sector were selected through targeted sampling from 50 women based in Tehran working in this field. The first list of all non - governmental organizations was received from the Vice President for Women and Family. Therefore, 20 women working in the women's social field were selected through targeted sampling among 50 women working in this field based in Tehran. In total, according to the elaboration and acceptance of the interview, 10 non - governmental organizations were analyzed in the research, the interviews continued until information saturation, up to more interviews did not give the researcher any new information and did not suggest a new category. It was important that women were represented in the samples as voluntary participation in the area of family and injury is generally welcomed by women and women play a more important role in this matter. From this point of view, being a female was an important indicator for the research to obtain data from the highest participation group.</p> <p>The main question of the present study is, what are the challenges in the participation of the non - governmental organizations in the access of families to social services? The repetition frequency was also compiled based on the repetition in the interviews for each finding. The highest frequency of repetition in intra-organizational challenges included economic problems, managerial weakness, and unfamiliarity with members' cooperative work coordinates, respectively, and the lowest frequency was dedicated to insufficient awareness, knowledge, and expertise in the field of vulnerable families. Also, the highest frequency of repetition in extra-organizational challenges, respectively, includes a charitable perception of the activity of non - governmental organizations and a political perception of the activity of non - governmental organizations in the field of damage, and the lowest frequency of repetition in extra-organizational challenges is simultaneously due to the weakness of networking in non - governmental organizations and lack of transparency. It has a legal structure.</p> <p>The results of the research emphasize that it should be noted that the participation of farmers cannot be seen only in a linear spectrum of zero and one, but based on the type and manner of their activity, the amount of their participation should be based on a spectrum with two ends from passive participation to active participation.</p> <p>From this point of view, the activity of non - governmental organizations will be defined from an active participation to a passive participation, and in between, there will be semi-active and without any doubt semi-passive, etc. Also, the findings of the research indicate that in the field of education, the activity of non - governmental organizations is active participation, but in the field of gender politics, this participation tends to be passive. It should be noted that education has been given more attention by non - governmental</p>

---

organizations not only as an aspect of social services, but also as a tool for the realization of other aspects of social services used by them to achieve their goals. So, this kind of the participation of the non - governmental organizations is not properly and efficiency in the field of for vulnerable families.

Cite this article: Mahbobi Shariyat Panahi, N. A., Mohammad Taghizade, M. (2023). Qualitative study of the challenges of the participation of non-governmental organizations (NGOs) in realizing social support for vulnerable families: Tehran city. *Women in Development and Politics*, 21(3), 761-779. DOI: <https://doi.org/10.22059/JWDP.2022.350968.1008273>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press.

DOI: <https://doi.org/10.22059/JWDP.2022.350968.1008273>

انتشارات دانشگاه تهران

زن در توسعه و سیاست

مطالعه کیفی چالش‌های مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد (NGOs) در تحقق حمایت اجتماعی در قبال خانواده‌های در معرض آسیب: شهر تهران

نسیم‌السادات محبوبی شریعت‌پناهی^۱ | مهدیه محمدتقی‌زاده^۲ ✉

۱. گروه مطالعات زنان، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: nassimasharyat@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استادیار گروه مطالعات زنان، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه: m.mtaghizade@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۱۸</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۹/۱۷</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۰۳</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۷/۰۱</p> <p>کلیدواژه‌ها: آسیب‌پذیر، حمایت اجتماعی، خانواده، سازمان‌های مردم‌نهاد، مشارکت.</p>	<p>امروزه توسعه اجتماعی کشورها در گرو مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در تحقق حقوق گروه‌ها و افراد جامانده اجتماع است. با توجه به اینکه حمایت اجتماعی از خانواده‌های در معرض آسیب از سویی با مسئولیت و مسئولیت‌پذیری همه افراد جامعه و از سوی دیگر با حقوق افراد در جامعه مرتبط است، مشارکت سمن‌ها و بررسی چالش‌های آن‌ها می‌تواند حمایت از این خانواده‌ها را تسهیل کند. این مطالعه با رویکرد کیفی و با استفاده از روش‌شناسی تحلیل محتوا انجام شد. در این روش، انتخاب نمونه بر گزینش هدفمند و معیارمحور استوار است. به این منظور بیست سمن فعال در حوزه اجتماعی زنان به روش نمونه‌گیری هدفمند از میان پنجاه سمن فعال در این حوزه در شهر تهران انتخاب شدند. در مجموع با توجه به آمادگی و پذیرش مصاحبه، ده سمن در پژوهش مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. زن بودن نمونه‌ها از آن جهت حائز اهمیت است که مشارکت داوطلبانه در حوزه خانواده و آسیب اغلب با استقبال زنان مواجه می‌شود و زنان نقش پررنگ‌تری در این امر دارند. از این رو برای به‌دست‌آوردن داده‌ها از گروه با مشارکت‌پذیری بیشتر، زن بودن شاخص مهمی برای پژوهش بود. نتایج پژوهش بر این امر تأکید دارد که مشارکت سمن‌ها را نمی‌توان صرفاً در یک طیف خطی صفر و یکی دید، بلکه باید براساس نوع و نحوه فعالیت آن‌ها، میزان مشارکت آنان را براساس یک طیف با دو سر مشارکت منفعلانه تا مشارکت فعال دانست.</p>

استناد: محبوبی شریعت‌پناهی، نسیم‌السادات و محمدتقی‌زاده، مهدیه (۱۴۰۲). مطالعه کیفی چالش‌های مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد (NGOs) در تحقق حمایت اجتماعی در قبال خانواده‌های در معرض آسیب: شهر تهران. *زن در توسعه و سیاست*، ۲۱(۳)، ۷۶۱-۷۷۹.

DOI: <https://doi.org/10.22059/JWDP.2022.350968.1008273>

DOI: <https://doi.org/10.22059/JWDP.2022.350968.1008273>

© نویسندگان.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

توسعه اجتماعی جوامع مفهومی است که در دهه‌های اخیر مورد توجه نظریه‌پردازان قرار گرفت. پس از دهه ۱۹۸۰ مطالعات نشان داد توسعه اقتصادی نمی‌تواند به توسعه اجتماعی متوازن منجر شود. از این رو ابعاد اجتماعی توسعه و نیازهای فکری و معنوی انسان در کنار حضور اجتماعی او در عرصه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی از منظر سیاست‌گذاران اجتماعی، مهم تلقی شد. بر این اساس، یکی از شاخص‌های کلیدی توسعه، میزان مشارکت فعال مردم در حوزه سازمان‌های مردم‌نهاد به‌منظور کمک در رسیدن به توسعه و پرکردن کمبودهای ناشی از توسعه‌نیافتگی انتخاب شد (Ebrahimabadi, 2010). از این رو، در دهه‌های گذشته دولت‌ها نقش سمن‌ها را در ارتقای ظرفیت‌های جامعه به‌منظور مشارکت در فرایند توسعه به رسمیت شناختند. همچنین این باور تقویت شد که همکاری دولت و سمن‌ها با هم امکان موفقیت بیشتر در مسیر توسعه را ممکن می‌سازد (Dehestani Esfandabadi, 2007). از این منظر، هدف از قدرت‌دادن به سمن‌ها، ایجاد یک جامعه بزرگ و متنوع از این سازمان‌ها است که می‌توانند موجب توسعه پایدار شوند. برابر متون واکاوی‌شده، سمن‌ها می‌توانند در چهار زمینه در توسعه پایدار مؤثر باشند: ۱. آن‌ها می‌توانند به‌عنوان جایگزینی مناسب برای دولت‌ها در ارائه خدمات و اولویت‌هایی همچون برنامه‌ریزی برای خانواده‌ها، حمایت از کودکان، توسعه مشارکت‌های کوچک، محیط‌زیست، گردشگری و... فعالیت کنند؛ ۲. سمن‌ها تقویت‌کننده جامعه مدنی به حساب می‌آیند؛ ۳. سمن‌ها منبع نوآوری، تجربه و آزمون رویکردهای نوین در مسیر تحقق توسعه هستند؛ و ۴. سمن‌ها نقش مهمی در بیان توقعات سیاسی جامعه به حاکمیت دارند (Yasuri, 2011: 44-60)؛ بنابراین یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های سمن‌های خانواده، نقش نظارتی آنان و مطالبه‌گری حقوق خانواده است. این سازمان‌ها می‌توانند نقش مؤثری در خدمات اجتماعی با بازخورد مطالبات آنان و بیان انتقادات برای اصلاح وضع موجود در جامعه داشته باشند. این امر می‌تواند با پیگیری مطالبات و خواسته‌های زنان از طریق سمن به سرانجام برسد؛ چرا که یکی از اهداف اصلی آن‌ها نقش نظارتی به‌منظور ارتقای سطح کیفی زندگی همه افراد در جامعه است (Farahmand, 2006: 8-49). باید توجه داشت که نوع فعالیت و تعداد سمن‌ها به رابطه این سازمان‌ها با دولت نیز وابسته است؛ چرا که در ایران مجوز حضور و فعالیت سمن‌ها در دست دولت است. این امر به نظارت همه‌جانبه دولت بر این سازمان‌ها منجر می‌شود. هرچند اهمیت حمایت از این سازمان‌ها نیز از سوی حاکمیت احساس شده و بر این اساس قوانین حمایتی نیز برای آنان وضع شده است؛ به‌عنوان نمونه برای جنبه حمایت، از اسناد فرادستی سمن‌های زنان و خانواده می‌توان گفت در ماده ۱۵۸ برنامه سوم، ماده ۱۱۱ برنامه چهارم، ماده ۱۰۰ برنامه پنجم و ماده ۱۰۲ برنامه ششم توسعه، به لزوم توجه به این سازمان‌ها در طی سال‌های پس از انقلاب اسلامی اشاره

شده است. به رسمیت شناختن وظیفه مطالبه‌گری و تسهیل‌گری سمن‌ها با تصویب ماده ۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری (مصوب ۱۳۹۲) به اوج رسید. این ماده بر این امر تأکید دارد که سمن‌هایی که اساسنامه آن‌ها درباره حمایت از کودکان و نوجوانان، زنان، اشخاص بیمار و ناتوان جسمی یا ذهنی، محیط‌زیست، منابع طبیعی، میراث فرهنگی، بهداشت عمومی و تحقق خدمات اجتماعی است، می‌توانند نسبت به جرائم ارتكابی در زمینه‌های فوق اعلام جرم کنند و با رعایت شرایط خاصی، در تمام مراحل دادرسی برای اقامه دلیل، شرکت و نسبت به آرای مراجع قضایی اعتراض کنند؛ بنابراین حوزه فعالیت سمن‌های خانواده با تصویب این ماده در حوزه زنان و خانواده مشخص شده است؛ هرچند هنوز نحوه استفاده سمن‌ها از این ماده در حوزه زنان و خانواده مشخص نیست و نوع این مشارکت همراه با مناقشه و بحث است، باید توجه داشت افزایش تعداد سمن‌های زنان و خانواده و قوانین حمایتی از آنان در دو دهه اخیر در کشور به معنای موفقیت آنان در رسیدن به اهداف خود یا داشتن الگوی کارآمد مشارکت آنان در این حوزه نیست. در بررسی‌های صورت‌گرفته سمن‌های زنان و خانواده، چشم‌انداز و برنامه راهبردی و عملیاتی مشخصی در افق آینده نداشته و مشخص نیست در زمینه تحقق حمایت اجتماعی از خانواده‌های در معرض آسیب، چه نقش‌هایی را برعهده گرفته و چه نقش‌هایی را باید ایفا کنند و در این راستا دولت و مردم چه انتظاراتی از آن‌ها دارند (Habibpoor, 2016). به عبارت دیگر، براساس بررسی‌های انجام‌شده، این سازمان‌ها به دلیل نداشتن یک شبکه واحد و نداشتن الگوی یکپارچه مشارکت کارآمد، مشخص نبودن نحوه تعامل با دولت و مخاطبان، تلقی سیاسی از فعالیت این سازمان‌ها از سوی حاکمیت و به‌طور کلی مشکلات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، از نقش و میزان کارآمدی خود در حمایت اجتماعی از خانواده‌های در معرض آسیب آگاه نیستند. با این توصیف، در این مطالعه با واکاوی وضعیت سمن‌ها، سعی در تبیین کیفی چالش‌های مؤثر بر حمایت اجتماعی در قبال خانواده‌های در معرض آسیب در تهران خواهیم داشت. سؤال نخستین این است که چه چالش‌هایی در مشارکت سمن‌ها در تحقق حمایت اجتماعی در قبال خانواده‌های در معرض آسیب اثرگذار است.

فرهنگ لغت کالینز^۱ NGO را سازمانی غیردولتی تعریف می‌کند که به‌وسیله دولت اداره نمی‌شود (فرهنگ لغت کولینز، ذیل Non-governmental organizations). باید توجه داشت NGO مخفف «سازمان غیردولتی / مردم‌نهاد» است. جیمز میجلی^۲ در نظریه مشارکتی خود، براساس پاسخ دولت به مشارکت مردم جامعه، آن را به چهار نوع زیر تقسیم می‌کند (Habibi & Saeidi

1. Collins Dictionary

2. James Midgley

Rezvani, 2005: 18): ۱. شیوه ضد مشارکتی که در آن، حکومت اجازه مداخله و مشارکت همگانی در تدوین سیاست‌ها را نمی‌دهد؛ ۲. شیوه مشارکت هدایت‌کننده که در آن، دولت از مشارکت اجتماع‌های محلی با انگیزه‌های پنهانی حمایت می‌کند؛ ۳. شیوه مشارکت فزاینده که در آن، شیوه برخورد دولت با مشارکت دوگانه است؛ به گونه‌ای که با وجود حمایت از آن در موضع‌گیری‌های رسمی خود در عمل اقدام مؤثری در مسیر تحقق پیشنهادهای مشارکتی انجام نمی‌دهد؛ ۴. شیوه مشارکت واقعی که در آن، دولت به‌طور کامل از مشارکت اجتماعی حمایت می‌کند و از طریق ایجاد سازوکارهایی برای ورود مؤثر اجتماعی محلی در تمامی زمینه‌ها تلاش می‌کند.

از این منظر، مشارکت واقعی سمن‌ها در حمایت اجتماعی از خانواده‌های در معرض آسیب، دولت را متعهد به هماهنگی و هم‌راستاسازی فعالیت‌های مشارکتی از طریق آموزش، توانمندسازی، ایجاد ظرفیت و فرصت‌های مناسب و... آن برای تمامی گروه‌های اجتماعی زنان می‌کند و رابطه‌ای مبتنی بر حمایت کامل دولت از سمن‌ها در این حوزه را به‌وجود می‌آورد. اما براساس مشارکت فزاینده، دولت با شیوه دوگانه برخورد خود، ضمن حمایت از این سازمان‌ها در عمل اقدام اثرگذاری در تحقق این مشارکت صورت نمی‌دهد و به‌نوعی حمایتی نمایشی را از خود بروز می‌دهد (Rokuneddin Eftekhari, Diyani, & Eftekhari, 2016: 190).

در آخر، در شیوه ضد مشارکتی، دولت مانع مشارکت سمن‌ها در این حوزه می‌شود و به سرکوب این مشارکت می‌پردازد. ایدئال‌ترین نوع مشارکت در این نظریه، مشارکت واقعی است که می‌تواند در خدمت تحقق اهداف سمن قرار گیرد و بدترین آن، ضد مشارکت است که در آن حمایت اجتماعی، قربانی سرکوب دولت می‌شود و از ظرفیت سمن‌ها در تحقق آن استفاده‌ای نخواهد شد. این نظریه می‌تواند به تبیین تعامل سمن‌ها با حاکمیت در ایران کمک کند (Rokuneddin Eftekhari, Diyani, & Eftekhari, 2016: 190).

۲. پیشینه پژوهش

۲-۱. مطالعات داخلی

سمن‌ها هم‌پای سایر کشورها در ایران از دهه ۱۳۶۰ شمسی شروع به فعالیت کرده‌اند و به‌عنوان رکن سوم جامعه در کنار مردم و دولت مطرح می‌شوند. پس از جنگ تحمیلی و با آغاز دوره سازندگی، تعداد سمن‌های فعال در حوزه‌های مختلف به‌ویژه در حوزه زنان و خانواده طی بیست سال در ایران (۱۳۷۵-۱۳۹۵) از رشد چشمگیری برخوردار شد. در سال ۱۳۷۵ تعداد ۵۵ سمن زنان فعال بودند؛ در حالی که این تعداد تا پایان سال ۱۳۹۵ به ۲۶۷۰ سمن افزایش یافت. به عبارت دیگر تعداد

این سازمان‌ها طی بیست سال گذشته ۴۸ برابر شده است (گزارش عملکرد مرکز امور زنان و خانواده، ۱۳۹۵). همچنین سمن‌های حوزه زنان و خانواده در استان تهران در سال ۱۳۹۵ برابر با ۲۳۳ سازمان بوده است (همان). براین اساس، واکاوی‌ها حاکی از آن است که در ایران به مطالعه چالش‌های مؤثر بر مشارکت سمن‌ها در حمایت اجتماعی در قبال خانواده‌های در معرض آسیب پرداخته نشده است، اما به‌طور کلی چالش‌های مؤثر بر مشارکت سمن‌ها در حوزه زنان و خانواده مورد توجه قرار گرفته است. نتایج پژوهش پویا علاء‌الدینی و ندا طوسی (۱۳۹۱) نشان می‌دهد برخلاف تصور رایج، سمن‌ها فقط یک نوع خدمات به صورت مستمر ارائه می‌دهند و آن خدمات مالی است. شهسواری فرد (۱۳۹۶) در مقاله خود به بررسی موانع پیش روی سمن‌ها از جمله موانع قانونی، موانع فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و وجود دو نگاه مخرب اپوزیسیون‌سازی و حکومتی‌سازی پرداخت و نشان داد توسعه نیافتگی سمن‌ها، به‌طور عام و زنان به‌طور خاص، در ایران پس از انقلاب اسلامی، ارتباط تنگاتنگی با این موانع دارد. یافته‌های مطالعه ابراهیم‌پور شاکرخدائی و سوادی (۱۳۹۷) حکایت از آن دارد که می‌توان نقش‌آفرینی این سازمان‌ها را برای ارتقای جایگاه زنان در جامعه ایران به شرح زیر مطرح کرد: فراخوان و بسیج گروه‌های مختلف زنان که در فرایند توسعه دخیل هستند به‌منظور مشارکت در زمینه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و فرهنگی. تشویق دولت به حمایت از مشارکت مردمی و سمن‌های زنان و خانواده.

۲-۲. مطالعات خارجی

در بررسی پیشینه خارجی پژوهش نیز موارد محدودی از پژوهش‌ها به بررسی چالش‌های مؤثر بر عملکرد، فعالیت یا مشارکت سمن‌ها پرداختند (Helms, 2003). چالش‌های سیاسی بر مشارکت سمن‌ها برای رسیدن به اهداف سیاسی زنان در بوسنی و هرزگوین مؤثر است (Belhabib, 2004). سمن‌ها زنان و خانواده را عاملان فعال در تغییرات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دانسته و بیشترین تأثیر آنان را در چانه‌زنی برای حقوق زنان مراکشی و تلاش برای پیشرفت زندگی روزانه آنان نشان می‌دهند. نیرمال تیکو^۱ (۲۰۰۴) به بررسی عملکرد سمن‌ها و نقش آن‌ها در مبارزه با مشکلات تغذیه‌ای و بهداشتی در میان کودکان، نوجوانان و زنان در سه ایالت هند شمالی یعنی دهلی، هاریانا و راجستان پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد در حال حاضر، سمن‌ها با سایر زمینه‌های مرتبط با مسائل مربوط به بهداشت و تغذیه، تمرکز اصلی فعالیت خود را تکمیل کرده‌اند.

۳. روش‌شناسی پژوهش

این مطالعه با رویکرد کیفی و با استفاده از روش‌شناسی تحلیل محتوا انجام شد. در پژوهش حاضر نمونه‌ها با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. در این روش انتخاب نمونه، بر گزینش هدفمند و معیارمحور استوار است. شرایط ورود به مطالعه شامل زن بودن، مدیر عامل یا عضو هیئت مدیره سازمان مردم‌نهاد (فعال در حوزه حمایت اجتماعی در قبال خانواده‌های در معرض آسیب: آموزش، دانش و آگاهی، اشتغال زنان، بهداشت و مراقبت پزشکی، مشارکت آموزشی، اجتماعی و فرهنگی) بود. فهرست اولیه کلیه سمن‌ها از معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری دریافت شد (معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری، ۱۳۹۹). بدین ترتیب بیست سمن فعال در حوزه اجتماعی زنان به روش نمونه‌گیری هدفمند از میان پنجاه سمن فعال در این حوزه در شهر تهران انتخاب شدند. در مجموع با توجه به آمادگی و پذیرش مصاحبه، ده سمن در پژوهش مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. مصاحبه‌ها تا زمان اشباع اطلاعات ادامه یافت تا زمانی که مصاحبه‌های بیشتر، اطلاعات جدیدی به محقق نمی‌داد و مقوله جدیدی را طرح نمی‌کرد. زن بودن نمونه‌ها از آن جهت حائز اهمیت بوده است که مشارکت داوطلبانه در حوزه خانواده و آسیب بیشتر با استقبال زنان مواجه می‌شود و زنان نقش پررنگ‌تری در این امر دارند.

جدول ۱. سؤالات کلی

ردیف	سؤال کلی
۱	نحوه مشارکت زنان و به‌طور کلی فعالان در حوزه سمن‌ها
۲	حوزه اهداف و مشارکت سمن‌ها در حوزه خانواده‌های در معرض آسیب
۳	تعامل سمن‌ها با داوطلبان و یکدیگر
۴	تعامل سمن‌ها با دولت
۵	نحوه فعالیت غیرانتفاعی سمن‌ها

۴. یافته‌های پژوهش

سؤال اصلی مطالعه حاضر این است که چه چالش‌هایی در مشارکت سمن‌ها در دسترسی خانواده‌ها به خدمات اجتماعی مؤثر است. به‌طور کلی در مرحله کدبندی باز، پانزده مفهوم استخراج شدند که در قالب دو مقوله اصلی قرار گرفتند. در جدول ۲ مقولات فرعی، مقولات عمده و مقوله هسته‌ای ارائه شده است که در خلال تحلیل مصاحبه‌ها استخراج شده‌اند. بسامد تکرار در جدول زیر به معنای تعداد سمنی است که به این مقوله در طی مصاحبه اشاره کرده‌اند.

جدول ۲. مقولات پژوهش

مقوله هسته‌ای	مقولات اصلی	بسامد	مقولات فرعی
مشارکت فعال سمن	چالش‌های درون سازمانی	۷	ابهام در اهداف و حوزه عمل
		۸	ضعف در همکاری نیروهای داوطلب سمن
		۸	محدودیت حوزه فعالیت
		۹	ضعف مدیریتی
		۱۰	مشکلات اقتصادی
		۵	آگاهی، دانش و تخصص ناکافی در حوزه خانواده‌های در معرض آسیب
	چالش‌های برون سازمانی	۹	ناآشنایی با مختصات کار مشارکتی در اعضا
		۹	تلقی خیره‌ای از فعالیت سمن‌ها
		۷	اعتماد پایین مردم به آن‌ها
		۷	مشارکت پایین زنان در امور داوطلبانه در حوزه آسیب
		۵	ضعف شبکه‌سازی در سمن‌ها
		۸	تلقی سیاسی از فعالیت سمن‌ها در حوزه آسیب
		۶	ضعف حضور در عرصه سیاست‌گذاری
		۷	نبود رویکرد یکپارچه در تعامل سمن‌ها با دولت
		۵	کاستی در شفافیت ساختار قانونی

در ادامه به اختصار هریک از مقولات و سپس مقوله هسته‌ای مطرح شده‌است. شایان ذکر است به‌منظور مشخص شدن بهتر ابعاد پژوهش هر بخش از مصاحبه‌ها را که توسط مدیر سمن بیان شده است، به گونه‌ای کدگذاری کردیم که رابطه مستقیمی با شماره سمن مورد بررسی داشته باشد؛ به‌عنوان مثال: مدیر سمن ۱.

۴-۱. چالش‌های درون سازمانی

در ادامه به چالش‌های درون سازمانی خواهیم پرداخت که می‌تواند مشارکت سمن‌ها در حمایت اجتماعی در قبال خانواده‌های در معرض آسیب را تحت تأثیر قرار دهد.

۴-۱-۱. ابهام در اهداف و حوزه عمل

یکی از مشکلات سمن‌ها، ضعف در تعیین اهداف کوتاه‌مدت، بلندمدت و راهبردهای مدیریتی برای رسیدن به این اهداف است. این امر به دلیل نداشتن تجربه‌های مدیریتی، به‌روز نبودن دانش مدیریتی و جدی‌نگرفتن هویت سازمانی در سمن‌ها است. بدین‌سان که وقتی در جلسات «از بیشتر سمن‌های زنان» می‌پرسیم هدفشان چیست، از اهداف پراکنده و شعارگونه‌ای نام می‌برند؛ به‌عنوان نمونه مدیر سمن ۶: «ببینید وقتی من به‌عنوان رئیس یک سمن ندانم خواسته من چیست، اهدافم

چیست، چطور می‌توانم برای حوزه خانواده‌های در معرض آسیب تلاش کنم؟ بعضی اوقات همکاران ما از چند هدف متعارض هم نام می‌برند. در حالی که به این تعارض آگاه نیستند.»

۴-۱-۲. ضعف در همکاری نیروهای داوطلب سمن

بیشتر اعضا پس از مدتی از عضویت داوطلبانه سمن‌های فعال در حوزه حمایت اجتماعی در قبال خانواده‌های در معرض آسیب خارج می‌شوند. دلیل این امر اغلب افزایش مشغله‌های کاری و ضعف مالی و نداشتن زمان کافی، ازدست‌دادن انگیزه، تردید در انجام فعالیت داوطلبانه بدون دستمزد و نیز مسائل فرهنگی و خانوادگی است. این مشارکت پایین اعضا به‌عنوان نیروی داوطلب در کنار مشارکت پایین مردم به‌عنوان مخاطبان سمن‌ها می‌تواند سرنوشتی رو به زوال برای سمن‌ها به ارمغان بیاورد. مدیر سمن ۸ می‌گوید: «در ایران کار داوطلبانه هیچ ارزشی ندارد، فرقی هم بین زن و مرد عضو سمن وجود ندارد، هرچند که کلاً زنان راحت‌تر عضو سمن می‌شوند. فرد ماه‌ها و سال‌ها هم کار کند نمی‌تواند در رزومه‌اش بنویسد. برای استخدام‌شدن هیچ ارگانی امتیازی را برای کار داوطلبانه و اجتماعی لحاظ نمی‌کند.»

۴-۱-۳. محدودیت حوزه فعالیت

بیشتر سمن‌های خانواده در شهر تهران که مورد مطالعه قرار گرفته‌اند، در سایر نقاط کشور شعبه‌ای ندارند که این امر، دلالت ضمنی بر نبود گستردگی و محدودیت فعالیت این سازمان‌ها و در نتیجه محلی بودن آن‌ها دارد. به‌عنوان مثال مدیر سمن ۳: «دست و پای ما بسته است، نمی‌توانیم برای یک خانم هم آموزش، هم اشتغال هم بهداشت و هم رفاه فراهم کنیم و بعد هم بگوییم خوب بیا مشارکت اجتماعی هم انجام بده. کسانی که به ما مراجعه می‌کنند نیازمندند. سریع به کار نیاز دارند، می‌خواهند به سرعت دوره آموزشی ببینند و بروند سر یک شغلی.» نداشتن مجوز برای ورود یا مداخله در حوزه شخصی و خانوادگی توسط سمن‌ها نیز عامل دیگری در محدودبودن حوزه فعالیت آن‌ها است.

۴-۱-۴. ضعف مدیریتی

آگاهی ناکافی مدیران سمن‌ها از حوزه و مختصات فعالیت و وظایفشان موجب ضعف مدیریتی آنان شده است. در این راستا، ناآشنایی با شیوه‌های رهبری و اداره مطلوب سمن، تصمیم‌گیری‌های احساسی و نادرست مدیریتی، همه و همه سازمان را به سوی کشمکش‌ها و نابسامانی‌های داخلی سوق می‌دهد. در این چارچوب مدیر سمن ۱۰ می‌گوید: «آموزشی ندیدیم. یک روز بعد از بازنشستگی تصمیم گرفتیم سمن را راه بیندازیم. تجربه کار سازمانی را هر دوی ما داشتیم اما کار سازمانی با کار

سمن فرق دارد؛ شما با یک تعداد آدم داوطلب سروکار دارید که حقوق بگیر نیستند، نمی‌توانی انتظار داشته باشی همواره در خدمت باشند یا حرف‌شنوی کامل داشته باشند یا نوع مدیریت را قبول داشته باشند.»

۴-۱-۵. مشکلات اقتصادی

از مشکلات اساسی سمن‌های حوزه حمایت اجتماعی در قبال خانواده‌های در معرض آسیب می‌توان به محدودیت در تأمین سرمایه مالی اشاره کرد. اغلب سمن‌ها منابع مالی خود را از طریق کمک‌های مردمی، ارائه خدمات آموزشی-مشاوره‌ای به مخاطبان و پیمانکاری برای سازمان‌های دولتی، گرفتن حق عضویت از اعضا، از امکانات و درآمد شخصی هیأت‌امنا و اعضای هیئت‌مدیره، کمک‌های دولتی و در موارد نادری کمک‌های بین‌المللی تأمین می‌کنند. اما بخش زیادی از این مشکلات، نشئت گرفته از عدم حمایت مالی دولت است. به‌عنوان مثال مدیر سمن ۴ می‌گوید: «در حال حاضر سمن‌ها با مشکلات اقتصادی مواجه هستند و در تأمین منابع مالی خود با ضعف‌های ساختاری و سازمانی مختلفی مواجه‌اند.»

۴-۱-۶. آگاهی، دانش و تخصص ناکافی در حوزه خانواده‌های در معرض آسیب

به‌رغم آنکه آگاهی، دانش و تخصص در حوزه خانواده‌های در معرض آسیب می‌تواند بر مشارکت این سازمان‌ها اثر بگذارد، بسیاری از اعضای این سازمان‌ها فاقد دانش، تخصص و مهارت لازم و کافی برای فعالیت در این حوزه هستند. در اغلب موارد، مدیران و اعضای سمن‌ها ماهیت کار اجتماعی در حوزه آسیب را نمی‌شناسند و این عدم شناخت سبب می‌شود نگاه حداقلی، کوتاه‌مدت و فاقد اثرگذاری و نفوذ در جامعه و حاکمیت به مسائل این خانواده‌ها داشته باشند. مدیر سمن ۱ در این چارچوب می‌گوید: «ضعف دانش تخصصی در حوزه این خانواده‌ها موجب شده است فعالیت‌های سمن‌ها در اغلب موارد پراکنده و غیرتخصصی باشد.»

۴-۱-۷. ناآشنایی با مختصات کار مشارکتی در اعضا

ضعف آشنایی اعضا و داوطلبان سمن‌های خانواده با اصول کار تیمی و فعالیت‌های داوطلبانه و مشارکتی می‌تواند در رسیدن به اهداف اخلاص ایجاد کند. گروه‌بندی‌های مختلف می‌تواند بستری برای رقابت ایجاد کند، کار رقابتی نیز موجب ایجاد اختلاف‌نظرهای جدی می‌شود و تصمیم‌گیری را با مشکل مواجه می‌سازد. مدیر سمن ۴ بر این موضوع تأکید دارد: «کار تیمی بلد نیستیم، فقط مشکل سمن ما نیست، بقیه هم همین مشکلات را دارند، رقابت حتی در کار داوطلبانه هم وجود

دارد.» چرخش نیروها در سمن‌ها و نماندن آنان سبب تشدید مشکلات مربوط به کار مشارکتی در ساختار سمن می‌شود.

۲-۴. چالش‌های برون‌سازمانی

فارغ از چالش‌های درون‌سازمانی، برخی از چالش‌ها که می‌تواند مشارکت سمن‌ها در حمایت اجتماعی در قبال خانواده‌های در معرض آسیب را تحت‌تأثیر قرار دهد، چالش‌های خارج از سمن است.

۲-۴-۱. تلقی خیریه‌ای از سمن‌ها

به نظر می‌رسد بسیاری از سمن‌های فعال در حوزه خانواده، با توجه به شرایط اقتصادی جامعه تبدیل به سمن خدمات حمایتی و خیریه‌ای شده‌اند. از آنجا که مردم هم از حوزه فعالیت سمن‌ها آگاهی و در نتیجه با فعالیت‌های آن‌ها آشنایی ندارند، درخواست‌های آنان در بیشتر موارد حول موارد حمایتی به‌ویژه حمایت‌های اقتصادی می‌چرخد و به ابعاد دیگر فعالیت سمن‌ها توجهی نمی‌شود. در این رابطه مدیر سمن ۳ می‌گوید: «ما حوزه فعالیت‌هایمان آموزش و اشتغال است، اما خانمی مراجعه می‌کند و اصلاً نان ندارد. چطور می‌توانیم از او انتظار داشته باشیم بیاید سرکلاس آموزش یا سرکار بنشیند؟ پس با خیرین هماهنگ می‌کنیم و یک سری از ملزومات را برای خانم فراهم می‌کنیم.» اوضاع نابسامان اقتصادی که در پی تحریم‌های اقتصادی روند افزایشی نیز داشته است بر تلقی خیریه‌ای از فعالیت سمن‌ها دامن زده است.

۲-۴-۲. اعتماد پایین مردم به سمن‌ها

با توجه به پایین بودن اعتماد اجتماعی در ایران، هنوز سمن‌های زنان و خانواده نتوانسته‌اند در جامعه اثرگذاری عمیق داشته باشند. این امر سبب شده است مردم کمتر به این سازمان‌ها کمک کنند و در فعالیت‌های آنان مشارکت داشته باشند. در این چارچوب مدیر سمن ۴ می‌گوید: «ما مشکل افراد خیر داریم. به ما اعتماد ندارند. خیرین ما اغلب فامیل، دوست و رفیق‌های خودمان هستند، یعنی همان شبکه‌های فردی و خانوادگی دور و بر خودمان.» سوءاستفاده برخی از سمن‌ها از اعتماد مردم نیز در کاهش اعتماد مردم به سمن‌ها نقش دارد. مدیر سمن ۳: «یک سری از سمن‌ها به نام کار حمایتی پول مردم را خورده‌اند و کلاهبرداری کرده‌اند. همین موضوع باعث شده به ما هم که حساب و کتابمان شفاف است اعتماد نکنند.»

۴-۲-۳. مشارکت پایین زنان در امور داوطلبانه در حوزه آسیب

جایگاه و موقعیت اجتماعی و اقتصادی بسیاری از زنان به آنان اجازه حضور به‌عنوان مخاطبان سمن‌ها را نمی‌دهد. این امر در کنار پایین بودن مشارکت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی زنان منجر به آن شده است که زنان در مورد مشارکت در امور سمن‌ها از درجه عاملیت بالایی برخوردار نباشند. مدیر سمن ۲ به این مسئله چنین اشاره می‌کند: «هنوز در بسیاری از خانواده‌ها فعالیت بیرون از منزل زنان حتی برای کسب درآمد پذیرفته نیست، چه برسد به فعالیت مشارکتی و داوطلبانه.» یا دیگری می‌گوید: «به‌رغم مدرن شدن ظاهر زندگی، زنان اما هنوز دنباله‌رو مردان خانواده هستند. اگر فعالیت آنان در سمن از طرف مردان خانواده تأیید شود به فعالیت می‌پردازند، وگرنه خانه‌نشین می‌شوند.»

۴-۲-۴. ضعف شبکه‌سازی در سمن‌ها

شبکه‌سازی به‌منظور تعامل، همکاری و بهره‌مندی از ظرفیت‌های مشترک می‌تواند در سطح سمن‌های مختلف با یکدیگر صورت گیرد. از این‌رو است که شبکه‌سازی ضعیف سمن‌ها را می‌توان یکی از چالش‌های خارجی در عدم موفقیت آنان در تحقق خدمات اجتماعی دانست. شبکه‌سازی می‌تواند به هم‌افزایی تجارب، افزایش اثربخشی و بهبود عملکرد سمن‌ها و... منجر شود. در این چارچوب مدیر سمن ۴ می‌گوید: «تا الان چند بار برنامه تنظیم کردیم که با چند سمن همسو کار مشترک، تعامل بیشتر و برنامه هدفمند تعریف کنیم اما هر دفعه به یک دلایلی این جلسات کنسل شده است.»

۴-۲-۵. تلقی سیاسی از فعالیت سمن‌های حوزه آسیب

سیاسی تلقی شدن فعالیت سمن‌های حوزه آسیب و برداشت فعالیت حزبی از اقدامات آنان از سوی حاکمیت، به کنترل و نظارت از سوی نهادهای حکومتی بر آن‌ها منجر شده است. این نظارت شدید می‌تواند عملکرد سمن را تحت تأثیر قرار دهد و امکان فعالیت مناسب را از آنان سلب کند. از سوی دیگر فعالیت سمن‌های خانواده بیشتر وابسته به تلقی دولت از این سازمان‌ها است. به عبارت دیگر در یک دولت، فعالیت سازمان‌ها یک پدیده غربی و غیربومی در نظر گرفته می‌شود و چه بسا سطح تعامل با این سمن‌ها در این دوره کاهش می‌یابد، اما در دولت دیگر چنین تلقی در سطح حداقلی است و سمن‌ها می‌توانند فعالیت بیشتری در این حوزه داشته باشند و چه بسا در مقام مشورتی برای دولت قرار گیرند. این امر در فرایند تأسیس، صدور مجوز سمن‌ها و حمایت مالی از آنان نیز نقش دارد. همچنین این تلقی سبب شده است احزاب به این سازمان‌ها به‌عنوان یاران کمکی در عرصه فعالیت‌های سیاسی بنگرند. در این راستا با تشدید کنترل سمن‌های حوزه خانواده فعالیت‌های آنان

شکلی غیررسمی به خود گرفته و از حالت رسمی خارج می‌شود. این امر آسیب‌هایی چون خارج شدن از عرصه نظارت منطقی بر عملکرد آنان را به همراه دارد. در این خصوص مدیر سمن ۳ بر نظارت حداکثری دولت بر سمن‌ها تأکید می‌کند: «از آنجا که فعالیت در حوزه آسیب، فعالیت سیاسی در نظر گرفته می‌شود، فعالیت سمن‌های این حوزه هم همین‌طور دیده می‌شود. برای همین دائماً زیر نگاه ذره‌بینی مراجع قدرت هستند.» همچنین تلقی سیاسی می‌تواند بر فرایندهای تأسیس سمن‌ها نیز نقش داشته باشد. مدیر سمن ۶: «تجربه خود من نشان می‌دهد که اصلاً گرفتن مجوز برای سمن فعال در حوزه آسیب سخت‌تر از گرفتن مجوز برای یک سمن فعال در حوزه معلولین یا حتی بیماران خاص است. شما نمی‌توانید فعالیت حوزه آسیب و خانواده داشته باشید و حاشیه امن هم برایتان فراهم باشد. بالاخره یک جایی دست و پای شما بسته می‌شود.»

۴-۲-۶. ضعف حضور در عرصه سیاست‌گذاری

به‌منظور تحقق حمایت اجتماعی در قبال خانواده‌های در معرض آسیب، بخشی از فعالیت‌های سمن‌های خانواده باید در حوزه سیاست‌گذاری‌های حقوقی باشد. همان‌طور که پیش‌تر مطرح شد، دسترسی حمایت اجتماعی در قبال خانواده‌های در معرض آسیب، به حمایت‌های حقوقی و قانون‌گذاری هدفمند نیاز دارد. سمن‌ها به‌عنوان تسهیل‌گر میان دولت و جامعه می‌توانند نیازهای حقوقی خانواده را احصا کنند و از قانون‌گذار برای حمایت و تلاش برای رفع این نیازها مطالبه‌گری داشته باشند و از فرصت تعاملی دولت و نهادهای متولی حوزه خانواده در دولت مانند معاونت زنان و خانواده ریاست جمهوری بهره ببرند. درحقیقت انتظار می‌رود سمن‌های حوزه خانواده در تعامل بالا با دولت بتوانند در دو زمینه تدوین قوانین و مقررات مربوط به خدمات اجتماعی و سیاست‌گذاری کلان در این حوزه کمک کنند. اما حضور در عرصه سیاست‌گذاری فقط منوط به خواست سمن‌ها نیست. دولت در این مهم نقشی اساسی دارد و می‌تواند نقش محدودکنندگی اثرگذاری و پیگیری سمن‌ها را داشته باشد. مدیر سمن ۱۰: «دولت باید از من دعوت کند، صدای من سمن را بشنود و بخواهد که در لایحه‌نویسی یا سیاست‌گذاری مشارکت داشته باشم. تا وقتی از من دعوت نشود نمی‌توانم خودم راه بیفتم و درخواست کنم صدای من را بشنوند و در سیاست‌گذاری از من کمک بگیرند.» وابستگی حضور در عرصه سیاست‌گذاری سمن‌ها به نوع نگرش دولت به آنان سبب شده است تغییر دولت‌ها سیاست آنان را درخصوص پذیرش نقش سیاست‌گذاری سمن‌های حوزه دستخوش تغییر سازد. مدیر سمن ۶: «در دولت هفتم و هشتم از ما به‌عنوان مشاور سیاست‌گذاری‌های حوزه زنان در دولت و شهرداری دعوت می‌شد. پروژه‌های مشاور برای ما تعریف می‌کردند. بعد در دولت بعدی گفتند این سمن‌ها غربی هستند. از غرب خط می‌گیرند و دیگر راهمان ندادند.»

۴-۲-۷. نبود رویکرد یکپارچه در تعامل سمن‌ها با دولت

نبود رویکرد یکپارچه در تعامل سمن‌ها با دولت یکی از چالش‌هایی است که در عملکرد آنان نقش دارد. فارغ از ساختار دولت، تعامل با نهادهای متولی در حوزه خانواده نیز می‌تواند آنان را در طیف فعال و منفعل قرار دهد. به عنوان مثال عدم همکاری سازمان‌های متولی در حوزه خانواده مانند بهزیستی، استانداری، شهرداری و... مشکلی است که سمن‌ها با این نهادهای متولی دارند. از سوی دیگر برخی از سازمان‌های مردم‌نهاد زنان در چنان تعامل و نزدیکی با دولت به سر می‌برند که با تغییر دولت، ساختار این سازمان‌ها هم تغییر کرده و هم‌راستا با دولت جدید می‌شوند. این هم‌راستایی، تعامل همراه با کار و همکاری پروژه‌ای را برای سمن به ارمغان می‌آورد. هرچند این امر حاصل تعامل یک‌سویه دولت با سمن‌ها است که مبتنی بر هم‌راستایی سیاسی است.

تعامل با دولت، آنجا که رنگ و بوی سیاسی می‌گیرد حیات سمن را به مخاطره می‌اندازد. مدیر سمن ۸: «ما در هر دوره سیاسی به تناسب حذف یا عزیز می‌شویم. تعامل ما با دولت یک تعامل پایدار مبتنی بر فعالیت اجتماعی نیست.» یا مدیر سمن ۵ می‌گوید: «ما سال‌ها توسط دولت دیده نشدیم. حالا هم فقط برای ما در حد آموزش دادن به سمن‌ها ارزش قائل هستند. تعامل با سایر ارگان‌ها هم به همین منوال است. دستخوش تغییرات مداوم سیاسی است. چطور می‌توان انتظار داشت با دولت چانه‌زنی داشته باشیم؟» بروکراسی دست‌وپاگیر دولت در کنار ناآگاهی مدیران دولتی از اهمیت تعامل با سمن‌ها، یکی دیگر از موارد محدودکننده تعامل سمن‌های حوزه خانواده با دولت است.

رویکرد سلیقه‌ای و وابسته به جهت‌گیری سیاسی دولت به سمن‌ها نیز از چالش‌هایی است که در تعامل آنان با دولت نقش دارد. مدیر سمن ۱: «سمن‌های خانواده نیاز به بازبینی دارند. در این سال‌ها آن قدر گرفتار نگاه سیاسی شده‌اند که عملکرد و تجربه‌شان باید بازبینی شود. در دوره اصلاحات، سمن‌ها بازوهای مرکز امور مشارکت زنان بودند، اما در دولت نهم و دهم نگرش دولت به سمن‌ها تغییر کرد و نگاه کنترل‌گرانه موجب حذف حمایتگری و پشتیبانی دولت از سمن‌ها شد.» یکی دیگر از دغدغه‌های سمن‌ها ارتباط با بخش خصوصی است. ماهیت متفاوت سازمان‌های مردم‌نهاد با موسسه‌های خصوصی به تعامل محدود این دو حوزه منجر شده است.

۴-۲-۸. کاستی در شفافیت ساختار قانونی سمن‌ها

به‌رغم تدوین آیین‌نامه تشکل‌های مردم‌نهاد و ابلاغ آن در سال ۱۳۹۵ از سوی هیئت دولت یازدهم، همچنان یکی از مشکلات مطرح‌شده از سوی مصاحبه‌شوندگان فقدان ساختار قانونی شفاف در حوزه سازمان‌های مردم‌نهاد است. از منظر مصاحبه‌شوندگان، نبود ساختار قانونی شفاف و درعین حال تکثر قانونی در این حوزه و نیز نگاه محدودکننده و کنترل‌گر قوانین به سمن‌ها خود یکی از چالش‌های

با اهمیت در مشارکت سمن‌ها در تحقق خدمات اجتماعی است. به‌عنوان مثال مدیر سمن ۲ به این موضوع اشاره می‌کند: «به نظر من درست است که پراکندگی قوانین در حوزه سمن‌ها داریم اما این پراکندگی بیشتر در خدمت نظارت و محدود کردن فعالیت سمن‌های خانواده بوده است نه کمک به فعالیت آن‌ها.» نگاه سلیقه‌ای به قوانین از مواردی است که در خصوص قوانین مربوط به سمن‌ها به آن اشاره شده است، مدیر سمن ۸: «قوانین مربوط به سمن‌ها کاملاً سلیقه‌ای و مبتنی بر رویکرد سیاسی دولت تصویب و اجرا می‌شوند.» همچنین رابطه ثبات سیاسی و شفافیت قوانین، از موارد مطرح شده به‌وسیله مدیران سمن‌ها است. مدیر سمن ۳: «اگر بخواهیم قوانین شفاف در مورد سمن‌های حوزه خانواده داشته باشیم، باید حتماً ثبات سیاسی در برخورد با سمن‌ها داشته باشیم، و بر سر مفاهیمی چون آسیب، خانواده، مشارکت سمن‌ها و مطالبات جامعه با دولت به توافق برسیم.»

ابهام در قوانین مربوط به سمن‌ها یکی از ایرادات مطرح شده در خصوص قوانین آن‌ها است. مدیر سمن ۲: «ابهام در قوانین دست و پای سمن را می‌بندد. اجازه نمی‌دهد فعالیت منسجمی داشته باشد، اهدافش در میان بروم نروم، انجام بدهم، انجام ندهم قانونی گم می‌شود.» برخی از نواقص موجود در آیین‌نامه سازمان‌های مردم‌نهاد نیز توسط سمن‌ها مطرح شد.

۵. بحث

در خصوص مقایسه یافته‌های پژوهش با سایر پژوهش‌ها باید توجه داشت تنها در حوزه چالش‌های داخلی در عرصه سیاست‌گذاری، تعامل با دولت و سایر سازمان‌های متولی، کاستی در شفافیت ساختار قانونی به‌عنوان چالش‌های مهم مطرح شده که با یافته‌های مطالعات نهادی و آبخوش (۱۳۹۵)، یاسوری (۱۳۹۱)، سردارنیا (۱۳۹۱)، براری و همکاران (۱۳۹۱)، دوکوهی (۱۳۹۱)، هزارجریبی و امانیان (۱۳۹۰)، نوروزی و گل‌پرور (۱۳۹۰) و غیاثوند (۱۳۸۳) همخوانی دارد.

۶. نتیجه‌گیری

به‌منظور جمع‌بندی باید توجه داشت که مشارکت سمن‌ها را نمی‌توان صرفاً در یک طیف خطی صفر و یکی دید، بلکه باید براساس نوع و نحوه فعالیت آن‌ها، میزان مشارکت آنان را براساس یک طیف با دو سر مشارکت منفعلانه تا مشارکت فعال دانست. از این منظر، فعالیت سمن‌ها از یک مشارکت فعالانه تا یک مشارکت منفعل تعریف خواهد شد و در این بین مشارکت‌هایی از جنس نیمه‌فعال، نیمه‌منفعل و... نیز وجود خواهد داشت. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که در حوزه آموزش، فعالیت سمن‌ها مشارکتی فعالانه است، اما در حوزه سیاست‌گذاری، جنس این مشارکت به سمت منفعلانه تمایل دارد. باید توجه داشت که آموزش نه‌تنها صرفاً به‌عنوان یک بعد از خدمات اجتماعی

بیشتر مورد توجه سمن‌ها قرار گرفته است، بلکه به‌عنوان یک ابزار نیز در خدمت تحقق سایر ابعاد خدمات اجتماعی مورد استفاده آنان برای رسیدن به منظور خویش بوده است. به‌عنوان مثال برای اشتغال خانواده، سمن‌ها از آموزش‌هایی مانند شناخت بازار، طراحی محصول و... در حوزه اشتغال بهره برده‌اند. در حوزه بهداشت و مراقبت پزشکی نیز آموزش بهداشت فردی در خانواده از سوی سمن‌ها مطرح شده است. این در حالی است که مدیران سمن‌ها در حوزه آموزش نیز به برگزاری کارگاه‌های مهارتی و آموزش بهداشت فردی اشاره کرده‌اند. همچنین فعالیت سمن‌ها اغلب از جنس حمایتی بوده و سعی بر حل مشکلات حمایتی خانواده‌های در معرض آسیب داشته‌اند. از این منظر، سمن‌ها به‌رغم فعالیت در حوزه‌های اشتغال، کارآفرینی و توانمندسازی، بیشتر در خدمت ارائه خدمات حمایتی هستند و خدمات حوزه آموزش، خدمات بهداشتی و پزشکی و خدمات حمایتی تغذیه، پوشاک و مسکن (ابعاد آموزش، بهداشت و مراقبت پزشکی و تأمین رفاه و خدمات اجتماعی) از بیشترین خدمات ارائه شده بوده است. همچنین نتایج پژوهش نشان می‌دهد چالش‌های داخلی از نظر مدیران سمن‌ها عبارت‌اند از: ابهام در اهداف و حوزه عمل، همکاری پایین اعضا، محدود بودن حوزه فعالیت‌ها، ضعف مدیریتی، مشکلات اقتصادی، آگاهی، دانش و تخصص ناکافی در حوزه آسیب، ناآشنایی کامل با مختصات کار مشارکتی در اعضای سمن‌ها. چالش‌های خارجی نیز شامل مواردی چون تلقی خیره‌ای از سمن‌ها، پایین بودن اعتماد مردم به سمن‌ها، مشارکت پایین زنان در فعالیت سمن‌ها، شبکه‌سازی ضعیف سمن‌ها، سیاسی تلقی شدن فعالیت سمن‌ها، ضعف حضور در عرصه سیاست‌گذاری، تعامل با دولت و سایر سازمان‌های متولی، کاستی در شفافیت ساختار قانونی است. درنهایت آنکه بهره‌برداران این پژوهش، سیاست‌گذاران در حوزه خانواده و سازمان‌های مردم‌نهاد هستند؛ چرا که براساس این نتایج می‌توانند چالش‌های خارجی سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه خانواده را به حداقل برسانند و زمینه فعالیت آن‌ها را در این مسیر فراهم سازند.

تعارض منافع

در این مقاله هیچ گونه تعارض منافی وجود ندارد.

References

- Abdullahi, M. (2006). *Women and independent civil institutions*. Tehran: Report of the Presidential Center for Women and Family Participation. (In Persian)
- Belhabib, S. (2004). *Moroccan Women NGO: Civil Society Agents of Change*. Third ALWF Annual Conference: Women in the Arab World, Partners in the Community and on the World Stage. <https://dori.net/dor/20.1001.1.20087373.1396.8.1.10.8>
- Ebrahimabadi, H. (2010). *NGOs in Iran and the world: introductions to assessing the situation and needs of NGOs in the field of social harms*. speech at Rahman Institute. (In Persian)
- Farahmand, M. (2006). Government agent with women's non-governmental organizations. *Women's Strategic Scientific-Research Quarterly*, 33, 8-49. (In Persian)
- Goldman, M. J., & Little, J. S. (2015). Innovative grassroots NGOs and the complex processes of women's empowerment: an empirical investigation from Northern Tanzania. *World Development*, 66, 762-777. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2014.09.005>
- Govinda, R. (2009). In the Name of Poor and Marginalised? Politics of NGO Activism with Dalit Women in Rural North India. *Journal of South Asian Development*, 4(1), 45-64. <https://doi.org/10.1177/097317410900400104>
- Helms, E. (2003). Women as agents of ethnic reconciliation? Women`NGOS and international in postwar Bosnia-Herzegovina. *Women's Studies International Forum*, 26(1), 15-33. <https://doi.org/10.1080/00905990600766651>
- Mahboubi Shariat Panahi, N. S., Ruknuddin Eftekhari, A. R., & Fallahati, L. (2021). Study of the relationship of factors affecting the participation of non-governmental organizations in women's access to citizenship in Iran. *Intercultural Studies Quarterly*, 16(49), 61-88. (In Persian) <https://dori.net/dor/20.1001.1.17358663.1400.16.49.3.7>
- Mohammadi, N. (2016). Typology of the performance of women's non-governmental organizations in some Islamic countries. *International Political Research Quarterly*, 28, 145-172. <https://sid.ir/paper/172933/fa> (In Persian)
- Nisjhdkuper, A., & Kuper, J. (2001). Serving a New Democracy: Must the Media 'Speak Softly'? *Learning From South Africa International Journal of Public Opinion Research*, 13(4), 355-376. <https://doi.org/10.1093/ijpor/13.4.355>
- Rokuneddin Eftekhari, A. R., Diyani, L., & Eftekhari, E. (2016). Content analysis of rural citizenship rights in the five-year social, economic and

cultural development programs of the Islamic Republic of Iran. *Scientific Research Quarterly of Space Planning and Development*, 20(2), 190-249. <https://www.sid.ir/paper/523461/fa> (In Persian)

Tikku, N. (2004). NGOs in three north Indian states: Evaluation of NGOs working in the areas of nutritional and health status of women and children. *Social Change: Issues and Perspectives*, 34(3), 34-52.

Yasuri, M. (2011). The role of non-governmental organizations in empowering rural women and youth (example: Urdughash village). *Journal of Human Settlements Planning Studies (Geographic Perspective)*, 6(17), 44-60. (In Persian)